

**XVIII. YÜZYIL SONLARINDA CEZAYİR'DE
TÜRK-İSPANYOL İLİŞKİLERİ BAKIMINDAN
ÖNEMLİ BİR TÜRKÇE ELYAZMASI: *TARİH AL-MUBAREK
VEYA TİBR AL-MASBŪK Fİ BEYĀNI CĪHĀD-I GĀZĪYĀN-I
CEZĀYİR VE AL-MŪLŪK***

ERDOĞRU, M. Akif*
TÜRKİYE/TURCIYA

ÖZET

Bu Türkçe elyazması, tek nüsha olarak Konya'da Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde numara 4371'de saklanmaktadır.

1784 yılında Temmuz ve Ağustos aylarında İspanyol filusunun Cezayir kalesini kuşatmasının bir hikâyesi 109 yapraklık bu henüz yayımlanmamış Türkçe yazma eserde anlatılır. Türk Cezayir'inin tarihi için önemli bir kaynaktır.

Bu yazma, 5 Ekim 1784 yılında Cezayir menşeli Mustafa bin Hasan tarafından İstanbul'da Hoca Kazdağlı'nın dükkânında yazılmıştır. Müellif Mustafa, hem İslam dini için savaşmış bir *gazi* hem bir *meddah* hem de Müslüman gazilerden sözlü bilgileri toplamış olan bir tarihçidir.

Onun verdiği bilgilere göre kuşatmayı yapan İspanyol donanması, Maltalı, Napolili ve İspanyol askerlerden oluşurken, Anadolu ve Balkan Türkleri ile Kuzey Afrika Arapları Türk ordusunu oluşturmuştur.

Müslüman Muhammed Paşa bin Osman'ın (1765-1791), komutası altındaki Türk askerleri *Bab al-Vadi*, *Ayn el-Rabat*, *Harraş*, *Re's Ammar*, *Cezayir körfezi*, *Şerşel* gibi Cezayir bölgelerini İspanyol güçlerine karşı başarıyla müdafaa etmişlerdir.

Müellif Mustafa, İstanbul'da otururken Cezayir müdafaası hakkında vezinli şiir ve mersiyeler yazmıştır. Yeniçeri Ocağı'na dâhil olmuş, İzmir yoluyla Cezayir'e ulaşmıştır. Orada Muhammed Paşanın emrine girmiş ve İspanyol güçlerine karşı savaşmıştır.

O, İslami inanç ve coşkuyla dolu bir mutasavvıftır. Onun kullandığı İslami terimler onun tasavvufa derinden bağlı olduğunu göstermektedir.

Söz konusu elyazmasında, O, Muhammed Paşa'yı İspanyollara karşı kazandığı başarılarından dolayı metheder ve Osmanlı Padişahı I. Abdülhamid'in (1774-1789) dikkatini Cezayir'e çekmek ister.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. İZMİR/TÜRKİYE. e-posta: m.akif.erdogru@ege.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Cezayir, Türkler, İspanya, Akdeniz, Afrika, Osmanlılar.

ABSTRACT

A Turkish Manuscript on the Turkish-Spanish Relations in Algeria at the end of the Eighteenth Century: *Tarih al-Mubarek or Tibr el-Masbūk fi Beyāni Cihād-i Gāziyān-i Cezāyir ve el-Mülūk*

Tarih al-Mubarek or Tibr el-Masbūk fi Beyāni Cihād-i Gāziyān-i Cezāyir ve el-Mülūk (The Holy History or The casted gold dusts on the holy wars by Algerian Muslim Military commanders and Muslim Veterans) This single copy is kept in no 4371 at the Library of Mevlana Museum in Konya in Turkey.

This manuscript in which Spanish-Turkish struggles for Algeria in 1784 was described in verse and prose includes 109 leaves and is yet unpublished. It is an important Turkish source on the history of Turkish Algeria.

It was written on 5 October, 1784, by Mustafa bin Hasan, a Muslim Turk originally from Algeria, at the shop of Hacı Kazdağlı in Istanbul. As far as I know, he was both soldier who had fought for Islam and a historian who had collected oral information from Muslim soldiers and a storyteller.

According to information given by him, Spanish forces have consisted of Spanish, Maltese and Neapolitan soldiers while Turkish forces have included Anatolian and Balkan Turks and Arabs.

Under the command of Muslim General Mohamed bin Osman (1765-1791), Algerian Janissaries or Algerian Turks successfully defend Algiers' coast, including **Bab al-Vadi, Ayn el-Rabat, Kharrash, Re's Ammar, the Gulf of Algeria, Shershel** etc. against Spanish forces.

When Mustafa writes the poems in metric, he dwells in Istanbul. He enters to Janissary class. He came to Algeria from Istanbul via Izmir in 1784 and entered in the service of General Mohamed, famous Muslim governor of Algeria. He was mainly against Spanish forces who wanted to invade Algeria since 1773.

He is a Muslim mystic who was full of Islamic beliefs and enthusiasm. Some Islamic terms used by him shows that he deeply belongs to Islamic Sufism.

In his manuscript he praises General Mohamed because of his success against Spanish forces and also calls Ottoman Sultan I. Abdulhamid's (1774-1789) attention to Algiers.

Key Words: Algeria, Turks, Spanish, Africa, Mediterranean, Ottoman.

Tarih al-Mubarek, veya diğer ismiyle **Tibr al-Masbuk fi Beyan-ı Cihad-ı Gaziyan-ı Cezayir ve al-Müluk**, Cezayir kökenli Mustafa bin Hasan tarafından, Hoca Kazdağlı'nın dükkânında, 5 Ekim 1784/20 Zilkade 1198 yılında, bir yıl

içinde, telif edilmiş mensur ve manzum yayımlanmamış Türkçe elyazması bir askerî tarih kitabıdır.

Aslında bu elyazması, Cezayir’i İspanyollara karşı korumak için Müslüman Türkler tarafından yapılan on dört günlük bir müdafaanın Türkçe bir tarihidir. Bu nedenle XVIII. yüzyıl sonlarında İspanyollar ile Osmanlı Türkleri arasında Afrika kıyılarındaki hâkimiyet mücadeleleri için önemli bir kaynaktır.

Şu ana değin bu eserin iki nüshası biliniyor. Biri Konya’da Mevlana Müzesi yazmaları arasında kayıtlıdır ki, bu nüsha yıllar önce Prof. Dr. Abdülbaki Gölpınarlı tarafından bilim dünyasına duyurulmuştur.¹ Diğer nüsha ise Cezayir’de Cezayir Millî Kütüphanesi’nde saklanmaktadır.² Biz Konya nüshasını inceledik, ancak hemen belirtelim ki bu nüshanın 34. yapraktan önce sanırım birkaç yaprak eksiktir ve kötü bir istinsahıdır.

Konya nüshası, nesih ile yazılmıştır ve 109 yapraktır. Yazmanın ilk sayfasında, 07.05.1950 yılında Konya Müze Müdürü Zeki Oral tarafından satın alındığı notu düşülmüştür.³ Yukarıdaki başlıkların yanı sıra, *Cezayir Tarihi* başlığı da konulmuştur.

Kitabın müellifi Mustafa bin Hasan, İstanbul’da Mahmud Paşa Medresesinde öğrenci iken, bir Cezayir gazisinden Cezayir’in adını ve orada yapılan cihadın şanını duymuştur.⁴

1754-1755/1168 yılında Cezayir’e gitmek için İstanbul’dan İzmir’e gelmiş ve aynı yıl içinde Cezayir’e ulaşmıştır. Orada İspanyollar ile Müslüman Türkler arasında yapılan savaşlara Muhammed paşa komutasında katılmıştır. Bir notta: ‘...biz hakir Yeniburc’dan bir topu otuz bir def’a atmışızdır’ demektedir.⁵ Kara harplerinde bulunduğunu açıkça ifade eder: ‘...biz hakir deniz gazasına liyakatımız olmadığından naşi Yeniburç’da temekkün ve anda cihada niyet eyledik’ demiştir.⁶

Bir süre sonra Cezayir’den İstanbul’a dönmüş ve Hızır Paşa Camii’nde imam olmuştur. 1772-1773/1186 yılında İstanbul’da *Alemderan* zümresine katılmış ve *tezkire hocası* iken bu kitabı yazmıştır.⁷ Kitap incelendiğinde, Mustafa’nın şair, meddah ve tarihçi olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle *Kuloğlu* mahlasıyla XVIII. yüzyılda Cezayir hakkında İslami şiirler yazdığı ortaya çıkmaktadır.⁸

Cezayir hâkimiyeti için İspanyol askeri ile Müslüman Türk askerleri arasında Kuzey Afrika kıyılarında yapılan kara ve deniz muharebelerini ayrıntılarıyla

¹ Gölpınarlı, Abdülbaki (ed.), *Mevlana Müzesi Yazmalar Katalogu*, III, Ankara 1972, ss. 202-3.

² Elçin, Şükrü, *Akdeniz’de ve Cezayir’de Türk Halk Şairleri*, Ankara 1988, bkz.: *Bibliyografya*.

³ Yazma, Yaprak 1a.

⁴ Yazma, Yaprak 2b.

⁵ Yazma, Yaprak 22b.

⁶ Yazma, Yaprak 56a.

⁷ Yazma, Yaprak 3a.

⁸ Elçin, Şükrü, *Akdeniz’de ve Cezayir’de Türk Halk Şairleri*, Ankara 1988.

anlatmak için böyle bir kitabı yazdığını kendisi belirtir.⁹ Kitap, uzun süre Cezayir yayılışı yapmış olan Muhammed Paşa'ya ithaf edilmiş gibidir. Mustafa bin Hasan, Cezayir'de İspanyollara karşı savaşmış olan Müslüman Beyleri bir şiirinde şöyle över:¹⁰

*Bu cengin ahvalin sual edersen
Gidelim göklerde meleklerle sor.*

*Tahkiken haberin alayım dersen
Gidelim meleklerle Cebrail'e sor.*

*Ol melekler ta'dadım bileyim dersen
Gidelim müvekkil-i bevabin semavata sor.*

*Melekler ah edüb ağlaşdıkların
Gidelim Mikail İsrâfil'e sor.*

*Ol gaziler ilhak olmuş Bedr'e
Sevabların gidelim Fahr-i Âlem'e sor.*

*Tafsilen bu cengi bilmek istersen
Gidelim yirmi dört Battal otuz ikiye sor.*

*Şüheda makamını bilmek istersen
Gidelim Cennet'in bevabı Rıdvan'a sor.*

*Mecruh olan gaziler ne elem çeker
Gidelim Talha ile Halid-i Seyfullah'a sor.*

*Rahman aşkına kurban olanlar
Gidelim Kerbela'da Hüseyin'e sor.*

*Aşk-ı İlahide elleri giden
Gidelim gaziler Ca'fer Tayyar'a sor.*

*Şüheda ervahın kim yağma eder
Gidelim Cennet'de Huri-i 'ayna sor.*

*Gene bu hali görüb cenge gidenler
Gidelim Esedullah-ı Aliyi Kerrar'a sor.*

*Cümle gazilerin mağfur olmasın
Gidelim Sultan-ı Enbiya'ya sor.*

*Efendimiz Muhammed Paşa sa'yini meşkûr
Gidelim 'adl-i emrada sor.*

*Seydi Hasan'ın cekdigi emek
Gidelim **Kur'an**-ı azimi 'ş-şanda sor.*

⁹ Yazma, Yaprak 3b.

¹⁰ Yazma, Yaprak 54b.

*Ey muhibban-ı gaziyan-ı sadık
Gidelim bu nusreti nusrat-ı ilahide sor.*

*Ey Mustafa hatm et sen kelamın
Gidelim bu sırrı sırrullah-ı ekberde sor.*

Mustafa bin Hasan, bu şiirinde efendisinin Muhammed Paşa olduğunu açıkça söylemektedir.¹¹ Şiirde ismi geçen Seydi Hasan ise harpler sırasında Cezayir’de tersane emindir. Kitapta, asılda, Cezayir valisi Muhammed Paşa’nın Cezayir’e yapılan İspanyol saldırısını püskürtmesi anlatılır.¹² Paşa’nın aldığı tedbirler, gönderdiği nameler, yaptığı dualar ve diğer faaliyetleri yer alır.

Müellif kitabın güvenilir olduğunu kanıtlamak için düştüğü **bir notta**: “...bir tarih te’lif idem ki müverrih-i mütekaddeminin tarihlerine ilhak olup ve Cezayir ocağının nam ve nişanını yeniden ihdas ve gazileri cihada tahrir etmege sebeb ola ve bu hakir dahi ol cihad-ı ekberlerde maiyyetimiz olub herhalde müşahidimiz olub ol tarihin te’lifine şüru kılınmıştır.” demektedir.¹³

Böylelikle Osmanlı Sultanı I. Abdülhamid’in dikkatini Rus harplerinden dağıtıp Cezayir’e, Kuzey Afrika’ya çekmek istemekte ve Anadolu’dan yeni mücahitler talep etmektedir.

Başka bir notta: “...ey okuyanlar ve dinleyenler ve benim bu tahriratıma nazar eden kardaşlar bu tafsilatımda bizleri kizbe haml etmesinler zira bizler bu tahrirati cem’i gazilerin ilmi hâsılı ve ben onların müsellimi olduğu halde ben tarihi sizlere alelicmal kudretim yetdiği mikdarınca beyan etdim zira ol cihadi ma-hüvelvaki yeşariki iktidarı olmaz ki sizlere beyan ede zira bu Cezayir gazilerine Allahu azimüşşan ol hadden kalb-i kuvve vermiştir.” demektedir.¹⁴ Sözlerinin yalan olmadığını, Cezayir gazilerinden dinlediğini ve kabiliyetince bu kitabı yazdığını açıkça beyan eder.

Yazmanın ilk bölümünün bir kısmını İspanyollara esir düşmüş, daha sonra kurtulmuş ve Cezayir’e dönmüş olan *Monla Ali* adlı bir gaziden dinlemiş ve yazmıştır.¹⁵ Bir kısmını ise İspanya’dan, esirlikten kaçmış Cezayir’e dönmüş Müslümanlardan duymuştur.¹⁶ Bu yönüyle bakıldığında eser sözlü bir derleme olarak addedilebilir. Zira içinde herhangi bir eserin ismi yazılı değildir.

¹¹ Bu yazmada kayıtlı Cezayir ile ilgili şiirler **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 13, Ocak 2007 sayısına basılmak üzere “Beş Cezayir Türk Şiiri” başlığıyla tarafımızdan hazırlanmıştır.

¹² G. Yver, Temmuz 1775’te Cezayir valisi Muhammed bin Osman’ın İspanyol filosunu mağlup ettiğini yazar. **Bkz.:** “Cezayir”, **İslam Ansiklopedisi**, 3. Cilt, Eskişehir 1997, s. 148.

¹³ Yazma, Yaprak 1b-2a.

¹⁴ Yazma, Yaprak 51b-52a.

¹⁵ Yazma, Yaprak 12b.

¹⁶ Yazma, Yaprak 9b.

İlk bölümde, İspanyolların Mayıs 1775/Rebiyülevvel 1189'un ortalarında Cezayir körfezinde karaya asker çıkarmaları ve Muhammed Paşanın buna karşı aldığı tedbirler anlatılır. Babülvadi bölgesi komutanı Mustafa Hoca, Aynürrabat ovası komutanı Hazineci Seydi Hasan, Hunus meydanı komutanı Arap ağası Ali Ağa, Harraş'taki Şark Beyi Salih Bey, Turta Beyi Mustafa Bey ve Arap Beyi komutasındaki askerlerden oluşan ordu, İspanyollara karşı başarıyla direnmişlerdir. Komutan Muhammed Paşa gerekli tedbirleri önceden almıştır. Yedi kışlaya çavuşlar göndermiş, topları hazırlatmış, tüfek mermilerini dağıtmıştır, Giritli topçu İsmail, Cezayir'de Hunus tophanesinde (*hacer-i evrat*) tedbiri sayesinde düşmanı defetmiştir. Arap urbanı ve bazı kabileler ve bazı erenler Müslüman askerine yardım etmiştir. *Seydi Hüseyin Viritilani*, müdafaaya katılmış önemli bir *mücahit-veli* olarak sunulur.¹⁷

İspanyollar düşmanı “*Türk*” olarak tanımlarlar. Burada Cezayir’i başarıyla savunan bir Türk askerî imgesi vardır. İspanyol komutan: “...*Türk şimdi yağma eder..., Türk yağma etmese..., Türk askeri tuğyan yağma etmesin...*”¹⁸ gibi ifadeler kullanır.

İkinci bölüm İspanyol-İngiliz ilişkileri üzerine özet bilgi sunulur ve 13 Temmuz 1783/1197'de İspanyol donanmasının Şerşel yönünden Cezayir körfezine gelişiyle devam eder. Burada kara ve deniz savaşları anlatılır. Özellikle İspanyolların Türklere göre topçulukta ileri oldukları ve ateşli silahları Türklere daha mahir kullandıklarından söz edilir. Komutan Muhammed Paşa savunma için yine birçok tedbirler almıştır. Cezayir’in yerel yöneticilerine direktifler vermiştir. *Bölükbaşı, oturak yaya, sancakdar, Otuziki Esnaf ve sipahileri* görevlendirmiştir. Yahudilerden, Fas’tan ve denizden bilgiler almıştır. Reisülammar müdafaası için de ayrıca asker toplamıştır. Kara ve deniz çarpışmaları esnasında Paşa Camii yıkılmıştır. Veli Dede ve Şeyh Abdurrahman Sealibi’nin mezarları zarar görmüş; Suterazisi ve Cinan Baba Osman bölgeleri tahrip olmuştur.¹⁹

Üçüncü bölüm İspanyol askerleri ile Türk askerleri arasında 9 Temmuz 1784/20 Şaban 1198'de başlayan kara ve deniz harbi hakkındadır. Burada çoğunlukla askerî zaferler ve taktikler anlatılır. Cezayir valisi Muhammed Paşa²⁰ komutasındaki *kaptanlara, vatan beglerine, reislere, topçubaşı, bombacıbaşı, kürekçi* ve deniz askerlerine (*yoldaş*) emirlerini verir. Cezayir müftüsü ve cerrahlar da bu harplerde faal görev alırlar. İslam donanması için sandallar (*lancun*) yapılır, Re’siammar’a yeni bir burç eklenir. Harpler sırasında Türk askerini meşgul eden şey, demir topların parçalanması ve çevresine zarar vermesidir. Müellif, topların tunçtan dökülmesi nasihat eder. Bu öğüt ve tavsiye kitapta birkaç kez tekrarlanmıştır.

¹⁷ Yazma, Yaprak 10a.

¹⁸ Yazma, Yapraklar 8b-9a.

¹⁹ Yazma, Yapraklar 25b-32a.

²⁰ Yazma, Yaprak 38b.

Nitekim bir notta “...*ekser şühedamız ve mecruhlarımız bizim aletlerimizden vaki olmuşdur*” demektedir.²¹ Nitekim harpler devam ederken, askerlerin isteğiyle mecburen birkaç savaş gemisine tunç top yerleştirilmiştir.²²

Dördüncü bölümde Re’si’ammâr ile Harraş arasında yapılan kara ve deniz harplerinden söz edilir. Tersane emini Seydi Hasan yaralılarla bizzat ilgilenmiş, yaralıları *cerrahbaş*ına göndermiş, yaralıların tedavisi için ayrı bir yer tahsis etmiş ve onlara psikolojik destek sağlamıştır.²³

Beşinci bölümde yine savaşlardan bahsedilir. Sanırım, burada bir Bektaşilik motifi eklenmiştir. “...*acaba bu gün meydan-ı aşkda kim kurban olub İmam Hüseyin’e kim mülaki olub mübarek elinden şaraben tahurayı*”²⁴ kim içeyeymiş...” İlerideki satırlarda da İmam Hüseyin ve Kerbela kelimelerine rastlanır. “...*bugün günümüz Kerbela günüdür*”²⁵ deniliyor. İslam askerleri savaştan dönüşte “... *bedem Hüseyin al-maktul be-Kerbela*”²⁶, *meydan-ı Kerbela ve ‘aşk-ı Hüseyin’dir*”²⁷ derler. Bir cümlede: “*dillerinde salât u selam ve gene medh-ı Resul ve mersiye-i hasan ve Hüseyin edüb*” denilir.²⁸

Müellif gazilerin ölümden korkmadıklarını, cesaretle ve severek savaşa gittiklerini söyler. Savaşan askerlerin psikolojileri müellife göre çok güçlüdür: Savaştan dönen donanma askerleri limanda şarkılar ve şiirler söylemektedirler: “...*dillerde dürlü dürlü mersiyeler iş’ar ve ebyat söyleşilik*...”²⁹ Başka bir notta küçük yaştaki erkek çocukların bile savaşa katıldığından söz ediyor: “...*on beş onaltı yaşındaki masumlar babalarından gizli kaçub gazaya giderler idi.*” demektedir.³⁰

Altıncı bölümde yine İslam askerinin İspanyollar karşısında kazandığı zaferler anlatılır. Askerler Cezayir’i ve onun sahibi Muhammed paşa’yı korudukları için mutludurlar. Bir notta “... *Vilayet bizimdir (Cezayir Ocağının) efendimizin (Muhammed paşa) devleti şad olsun.*”³¹ demişlerdir. Deniz askerleri için önemli eksikliklerden biri de barut azlığıdır.³²

Müellif, gaziler, şehitler ve Cezayir için bol bol dua eder. Bazen de beddua eder. Bir duasında: “...*ol şehidler ervahı ve gazilerin nusreti ve Cezayir’in*

²¹ Yazma, Yaprak 62a.

²² Yazma, Yaprak 86b.

²³ Yazma, Yaprak 55b.

²⁴ Kuran-ı Kerim’den. Müellif, şehitliği kastediyor.

²⁵ Yazma, Yaprak 73b.

²⁶ Yazma, Yaprak 80a.

²⁷ Yazma, Yaprak 77b.

²⁸ Yazma, Yaprak 102a.

²⁹ Yazma, Yaprak 68b.

³⁰ Yazma, Yaprak 69a-b.

³¹ Yazma, Yaprak 78a.

³² Yazma, Yaprak 79a.

mamurluğu için Fatih” bir yerde de Müslüman askerler için “... *ashab-ı Bedr’e ilhak oldunuz.*”³³ demektedir.³⁴ Bir bedduasında ise: “...*yazık bizleri eken ataya ve doğuran anaya.*” demektedir.³⁵

Yedinci bölümde yine çarpışmalardan söz edilir. İspanyol komutan Morsolud ve sayısız askeri öldürülmüştür. Pek çok İspanyol gemisi batırılmıştır.

Sekizinci bölümde de İspanyol gemilerinin Cezayir limanından ayrılışı anlatılır. Kitap on dört günlük bir kuşatma süresince yapılan sekiz müdafaası anlatır. Türkler noktasından anlatılır.

Sonuç olarak

1. Kitap, temel olarak, İspanyol askerlerince kuşatılan Cezayir kalesinin Cezayir’de bulunan Türk askerleri tarafından müdafaasını anlatan askerî bir tarihtir.

2. Kitabın müellifi Cezayir menşeli Mustafa bin Hasan, bu savaflara katılmış gaziler ve esirlerden dinlediği sözlü bilgileri akıcı bir Türkçe ile yazmıştır. Bundan dolayı kitap bir derlemedir.

3. İslam dininin *cihad* motifleri denilebilir ki mükemmel bir şekilde işlenmiştir. Özellikle şiir ve mersiyeler hissiyat bakımından yüksek kalitededir. İslam askerlerine cesaret verebilmek için İslam dininin ‘*gaza ve cihad*’ ruhu Müslüman okurların hissiyatına yöneliktir.

4. Gerçekte müellifin amacı Osmanlı padişahlarının dikkatini, Cezayir Ocağı’nın durumuna çekmektir.

5. Kitapta *balasutuzba, karanti, avanta kürek, mazakürte, balandıra, şehtiye, alarga, perkende, ebulkura, lancun ve orsa* gibi Türkçe olmayan gemicilik ve denizcilikle ilgili kelimeler bulunmaktadır. Bu yönüyle taranması Türk diline yeni kelimeler kazandırabilir.

6. Türkçe deyim terim ve atasözlerine rastlanır. Türk askerleri savaştan çelik çomak oynamaktan gelir gibi gelir. İspanyol komutan Morsolud(?), *Kralın çenesine soğan doğrayarak* savaşa ikna etmiştir.

7. **Kuran-ı Kerim**’den ayetler ve Hz. Muhammed’in cihada yönelik sözleri elyazmasında gerekli yerlerde serpiştirilmiştir.

8. XVIII. yüzyıl sonlarında Cezayir’de bulunan Türk devletinin yapısı ve yerel bölgeler hakkında bilgiler ihtiva eder.

³³ Yazma, Yaprak 108a.

³⁴ Yazma, Yaprak 87b.

³⁵ Yazma, Yaprak 89b.